

ШЫН

Ниитилел-политиктиг солун

Солун 1925 чылдың август 31-де үчүн эгбазэн

№ 25 (16185) ◆ 2000 чылдың март 2, четверг ◆ Аг салган шагы ◆ Садар өртөз 3 рубль 18.30

МЕДЭЭПЕР

ТУРГУЗУКЧУ СЪЕЗД

Москвадан Съезддер ордузунга "Единство" ниитилел-политиктиг шимчээшкниң тургузукчу съездин февраль 27-де болуп өрткен. Оон ажылгына Россия Федерациязының 85 делегацияны төлөөлүн 1228 делегат кышкен. Россия Федерациязының Президентизиниң хуурааны күүсөдүн турар В.В. Путин съездиниң ажылгына киришкен.

Шимчээшкниң удуртукчу С.К. Шойгу чүве чугаалаш, шимчээшкниң идеяларынга, сорулгаларына доктаган. Девискээлериниң күжүңге даянып алгаш, күштүг күрүнеин, харыскага билер эрге-чагырганы тургузары кол чугула ажил-чорудулгазы дээрин айтыган.

Хой оолдаашкыны

Ниитизи-биле алырга...

1999—2000 чылдың кыштагалаашкыны республикада өң-не берге байдалда. Ниитизи-биле бо хүннерде шөөр болган бода маддын 2440 кыштагалары бар. Мал ажылдында 4860 кижи хаара туттунаган.

Кожууннарны көдээ ажыл-агый эргелдериниң берип турар медээзи-биле алырга, бо хүннерде шөөр малда кодуур аарым калба-биле чоруп турар. Оон кол чыдаганы — хуу чоңууд малын калдыр-даа контроль чокка бир коданан өске коданче орап, колдуу, кыш ажырып алыр-биле хой малдын аразында калды турарында. Бо чорукту эм-таң салдар дээрге, ашка-төгөрүктү чогууга болгаш зоветспециалистерниң четпес ажылгына сымдалап болур.

Ыңчалза-даа малды кодуурга база өске-даа азыралга улур чуп турар үеде кодуур аарым илпертең мал өдөөңге чазым чедир дезинфекция ажылы чорутпайн турары улур бергелерге таварыштыр турар. Мал эмизери-биле федералдык бюджеттен 650 муң рубльди алылаан, оон иштинден 105 муң рубльди республика бюджетинден берген, ову кожууннарже тараткан.

Мал чөми эртен чылдың санап кааны-биле алырга, чүгле колхоз, совхозтарга бөзүн 125 муң тонна херек. Малга чөм белеткелдиниң үезинде оон кылдынганы бола: сизен — 19 муң тонна, сизил — 7400 тонна, савад — 900 тонна, сизен далганы — 135 тонна болган. Ол дээрге ниити малдан бир башка оналтыр чыгалаан норманың 3,9 азы норманың чүгле 25 хуузуң күөсеткен. Республиканың арат, тараачыны

ажыл-агыйларга хамаарыштыр алырга, бо чылы 40 муң тонна сизен белеткелтинген, ол малдын бо чылдың кыштагалаашкынына шууг чедип-пес.

Берге айтырылганың бирээзи — дус. Бир кожуунга 8 тонна дус, а республикага 500 тонна дус херек. Бо болгаш өске-даа айтырылгалар талазы-биле бергелээшкннер Сут-Хел, Барын-Хемчик, Чаа-Хел, Тес-Хем, Өвүр кожууннарның ажыл-агыйларында таварышкан. База ол ышкыш кожууң бузуруңга 40 тонна кыувар-чаар материалды чедиптир үлээрүңгү. Оон-биле катат төрүүр мал колданарыңга (олар 77 киштат) 59 муң тонна далганы үлээр деп санаашкыны кылган.

Чимисмаа МОНГУШ.

ӨӨРЕДИЛГЕДЕ-ЧААРТЫЛГАЛААР

Дээди Хураалдык депутаттары Конгар-оол Ондар биле Чечекма Сагды февраль 28-те Чыраа-Бажы болгаш Бажы-Алаак сумуларын ортумак школаларының башкылары-биле ажил-ишти журамылгаларын эрттиргенер. Депутаттар анаа-ла аалчылар бооп эвес, а боттуг сүмелери башкылар коллективтеринге берген. Ол чүд дээрге Чыраа-Бажы суурунуң школаларына эстетиктиг кижиздилгеже уланган тускай өөредилге программаны, а Бажы-Алаак школаларында доозукчу класстарга

Кайызы-даа белен

Бай-Тойгодо "Бай-Тал" союзтуң малчын өг-бүлөзи Чамма биле Данов Соолор төрөн союздуңуң хоюн 25 чыл иштинде үзүктөлүшкнн чок кадарып калганын.

Оларын кышта Туралык деп черде. Арга-дурулгалыг малчынар кыштагалаашкына багыт эвес белеткелденгендер, олардын калдарган хою кышты хур-медди алып турар. Чайын кезип белеткен алган 8 тонна сизен болгаш чаш хураган ааданга төгер 5 тонна кургак өдээ ам-даа кадалатып турар.

Малчын өг-бүлө эртен база мурунда-даа чылдарда чаш

мал төлү алыр талазы-биле өскелерден көргүзүлгери ылгалдык болуп, чыл санында 100 баштан 95 хураганын камгалап ал келгенер. Ам оларын чылы колданган 5 дугаар төрүүр 200 ажыг хою төрүп эгелээ.

Сөөлүг үеде кайда-даа аныктарың мал ажылыңче хаара туттувун турары өөрүңүг. Ындыларын бирээңге "Бай-Тал" көдээ ажыл-агый каттыжышыңында Рада Маадир-оолду хамаарыштырып болур. Эртен чыын төрүүр хою Теректингиң оштутушкыңы эстеринге кадарып чайлаан. Амгы үеде оон кышында төрүүр хою март, апрель айларда оолдп эгелээ.

Рада Туралык сынарның эдээ Кызыл-Шаарш деп черде кыштагалар болур. Ол эртен чыын өг-бүлөзи, дүмкел-биле демейжи тургаш белеткеп алган сизиниң камнашыңа, чаш төрөн хураганарын оңча-медди доруктарыңга кайызы-даа белеткенип турар.

Кан-оол ИРИТ.

Афганчыларның кубогу дээш

Афган дайынын Хоочунарның кубогу дээш хостуг хурешке чадыл болган республика маргылдааның бо удаада Новосибирскиниң анык мөгелери кыржип, көрүчүлериңиң сонуургалын улам хаймыктырган. Бо маргылдаага ниитизи-биле 12 комаданың мөгелери күжүн шемешкен.

Тийлелге дээш чыдыг демиселдин түбөлүктө, Афганчыларның кубогу тыза мөгелерге артыкны улур өөрүшкү. Бо маргылдаага ачыр-дачыр тудушкан, аваангыр-кашпагай

УЧИЛИЩЕДЕ "БОРАЛГАКТАР"

Тыва улустуң "Хырни тотса-даа, караа тотпас" деп тегер чугаазы дыка-ла чыге сөглөн. Бистин бо ниитилелде алыскак-чиксек, караанга көзүлгениңиң бодунга шиңгээдип алыскак удуртукчуларын барыңга кижжи чөгөнмөс өртө чок. Оларын даялыңың быжымын, улуг Чезактан-даа колгон хыналдалар оларга күш четпес, анаа-ла карак чаап эрте бээр боор чүвө-дир. Бодум хуумда кижилерниң ак сөткилдир ажил-ижин, шын дээш туруштуг болурун үнөөрдү кижжи мен.

4295 рубльди бюджет ашканыңдан үндүрүп, чалаачыга (өвүнү ээзиниң акызы) төлөп берген. Машинаның септелгезиниң үезинде болуңу хуу "Тойто-Виста" машиназын ажылгап, чалаачызы болур өвүнү ээзинге 2,200 рубльди сентябрь айда төлөп берген, ол машинаны бо хүннерге чедир арнадалап турар.

"Дагы салаа тала тиртар" дажыри дег, Хертектин кол бухгалтер кылдыр Л.Л. Горюванов ажилдадып ап турары анаа эвес. Горюванов тур-дорушун В.И. Шамова тур-дал, болуңу уруу училищеге ажилдадып турган Т.А. Сидорованың адында меге документтерин додуруп, ниитизи-биле 9622 рубль түнүгү акшаны бодунга шиңгээдип алган. Акша алыр документтерге үнүп чоруп барган М.Б. Сотпаның орунуга "Сотпа" деп салып турганы илээрэн.

ҮНҮШКҮННЕР УЛАМЧЫЛААР

"Революцияның чалбын-жы" совхозта кыштагалаашкыны чүтээр, ажил-агыйда мал чөми четчир, суг-биле база үзүктөлүшкнн чок хандырар арга тургустунган. Совхозта 507 төрүүр инектиң 53-ү төрөзүн, чаш бызаалар оңча-медди доругуп турар. 1534 төрүүр шөөр малдын 929-ү төрүпкен. Бо хүннерде 809 баш хураган оңча-медди доругуп турар. Бо ажил-агыйда Степан Оржактын төрүүр колданында кодуруң баштайгы дүмектери тыттып келгени дүмүрүңгү. Кожуунуң көдээ ажил-агый эргелениңиң кол зоотехниги Николай Чүлдүмүнүң чугаазы-биле алырга, дуржула станциязында кодуруң алгында, бриоцеллеуат малдар база бары илээрэн. Ыңчаңгаш бо ажил-агыйда байдал элээн нарын болуп турар. Чүге дие ажил-агый эвээш-биче-даа болза, сагтан судун Бай-Хаак суурунуң чурт-такчыларыңа садип турар. Оон уламдан кижилерже

Кызылда эмчи училищезиниң коллективиниң, оон директор Найыр Дамдыновна Хертектин дугайында чонга дынантпас аргам чок апарды. Чүге дие Чезактан, Кадым камгалал яамызында хыналдалар каш-даа катп келген, түнөл чок. "Акша-көпек чок" деп алгыркыл-ла турар бис, а херек кырында удуртукчу кижжи чөжөнү-даа бодунга ап турарга, чазак-чагырга тоовас, хыналдаларны көрбөөчүлөп эрттириптер чоруп чүвө-дир дээрин көрдүвүс, ыңчаңгаш бүзүрүлөвис шыңдыктың. Чүгө чон шын шинткелди бээр деп бүзүрүш, мону биздикти.

Найыр Дамдыновна Хертеке бүүрүзүш, директор болуруңче чалап ажилдадып алдың. Оон мурунда аңгы-аңгы эмелте черлеринге база 2-3 черге дакпырлар ажилдап чорган кижжи. "Ынаганың бажың ит чеген" дөш ышкыш, коллектив эки чүүл-даа көрбөөң. Чаа директоруңуз 5-6 ай хере ажилдап чорда, Чезактан М.К. Наксыл, Кадым камгалал яамызының ораалчы сайды С.Д. Моломдай баштаган комиссия ада-илериниң кирген билдириникини хынап келген. Комиссия кижжигүнери директоруңуң үлүгүндү берген. Директор Н.Д. Хертек Тимейге "тайбың чарлааш", үндүрүлкен турган хонуктарыңың шалын ашканың бергеш, Л.Л. Горюванов кол бухгалтер олуңун хостап бээр дилээрге, Тимей чөпшээр жужурга таварышкан.

Улуг коллективке багай чүүл доран көстүп, улус айл-дедир чугаалашы бээр. Кол бухгалтер Тимейни үндүрүшкнн соонда, директоруңуз "Чедер" курортуңга дыштаңып чорашпезиниң олар хүннерин ажил шагы салып ап турар апарган. (1998 ч. август 19-22-де чедир). Ол дыштаңган хүннери бүүдөш бухгалтерия 823 рубльди төлөп берген. Оон соонда бодунче шының чугаалаптар, негедделер башкыларың "балдырлап" эгелээң. Өөрөдүлгө талазы-биле ораалчылы А.С. Ондарны (мени) 1998 чылдың сентябрь 10-да калдыр-даа чылдаган чок черге үндүрүшкнн, бодунга херек Е. С. Полетаеваны олуртуп алган. Директоруңуң ол дужаалыңа таарымайың, үстүкү черлерже кезек башкылар чагаа бижжэн бис, дузалажыры-биле. Ол аразында директоруңуз проф. эвилел хураалын эрттиргеш, Р.С. Дажымбан дужүргеш, "бодунга херек" Н.П. Егорованы томуйлап шаап алган. Даргавыс бугу тала-биле бодунга кижилери-биле так быжылаңып алгаш, кайымыңа хыналда кээрге тоовас,

1998 чылдың июльда кол бухгалтер Н.Ш. Тимейни "ажылче үнмээ" дээш үндүрүшкнн, а ноябрьда Тимей судташкан, катп ажилыңга тургустунуп алган. А декабрьда директор кол бухгалтер Тимейни база катп үндүрүшкнн, бодунга "таарыжыр" Л.Л. Горювановны хүлээп алган. Н.Ш. Тимей 1999 чылдың майда база катп суд шинтпери-биле ажилдап берген. Директор Н.Д. Хертек Тимейге "тайбың чарлааш", үндүрүлкен турган хонуктарыңың шалын ашканың бергеш, Л.Л. Горюванов кол бухгалтер олуңун хостап бээр дилээрге, Тимей чөпшээр жужурга таварышкан.

1998 чылдың июль 12-де директор Хертек хоорап дашты үнүп, ээлчеглиг дыштаңылгаже чорашп, "УАЗ-санитарка" машиназың аварияга таварыштырган. Оон когар-

Россия Федерациязының Президентизиниң хуусаа бөтинде сонгудуларынның үезинде Дээди Хураалдык депутаттарының база Тыва Республиказының тус чер бот-башкарлыга органдарыңа катп болгаш немелде сонгудуларын эрттирер талазы-биле бүрүн эргелерин Тыва Республикамың девискээр база участок сонгудула комиссияларыңа дагыр дугайында

ТЫВА РЕПУБЛИКАНЫҢ ТӨП СОНГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДОКТААЛЫ

2000 чылдың февраль 22, № 02-3У155, Кызыл хоорай.

Россия Федерациязының Президентизиниң сонгудуларының 2000 чылдың март 26-да хуусаа бетинде хары угда эртери-биле холбаштыр Кызыл хоорайның чангыс мандаттың дөрт сонгудула округтарыңа талазы-биле Тыва Республиканың Дээди Хураалының депутаттарыңа катп болгаш немелде сонгудуларын эрттирер талазы-биле бүрүн эргелерин Тыва Республикамың девискээр база участок сонгудула комиссияларыңа дагыр дугайында Тыва Республиканың Төп сонгудула комиссиязының кыйгырыңың дугайында" Россия Федерациязының Төп сонгудула комиссиязының 2000 чылдың февраль 9-та № 80/955-3 доктаалын удуртулга болдуруш, Тыва Республиканың Төп сонгудула комиссиязының доктаалдары бола:

1. Россия Федерациязының Президентизиниң хуусаа бөтинде сонгудуларының үезинде чангыс мандаттың дөрт сонгудула округтунуң талазы-биле Тыва Республиканың Дээди Хураалының депутаттарыңа катп болгаш немелде сонгудуларын эрттирер талазы-биле бүрүн эргелерин девискээр болгаш участок сонгудула комиссияларыңа дагыр.

2. Бо доктаалды массалык информация чөпсектеринге парлар.

Тыва Республиканың Төп сонгудула комиссиязының даргазы П. А. ОНДАР, Тыва Республиканың Төп сонгудула комиссиязының харыскалгалыг секретары Л. Б. КАРА-САА.

◆ Чечен Республикада байдал нарын хевээр. Эртен поделельикте Шатойун кырына Россияның тугун кысыктың. Чечяга шериг операциялары чорудары сөөлүрүр олар деп, генерал Трошев журналистерге дынанткан. Аргунь кызыңында бүүзүлөк дээрбөчүлериңиң уузкаары уламчылап турар.

◆ Россия Федерациязының Төп сонгудула комиссиязының даргазы А. Вешняков албан чорору кылган, Ставрополь крайда чед берген. РФ-тиң Президент сонгудуларыңа белеткел иңде кодуур денелде эртин турарын ол демделгезин. Оон-биле калды РФ-тиң Президент сонгудуларыңа Чечен Республикамың девискээриңге эртин болуруңуң аргалары А. Вешняков чугалашы турар. Хосталган, сонгудуларын эрттирип болуруңуң черлерге чон сонгудулар-

га киржир.

◆ Москваның прокуратуразы РФ-тиң Президент сонгудуларыңа белеткелниң каячар чоруп турарын хынаш, Константин Титов болгаш өске-даа кандидаттарга хамаарыштыр кеземче херезе оттурганы дынанткан. Бир эвес ук кандидаттарын сонгукчыларын ат салымшыңарыңа мөгелер илээрээр болза, оларын сонгудуларга кижир деп дынанткан.

◆ Германияның Н-24 телекомпаниязының удуртулганы болуңуң фотокорреспондентиниң ажилыңдан дүжүргөн. Чылдаганы — Чечяда байдалга хамаарыштыр меге болгаш күтүлдээшкнниң медээлери бергеш.

◆ РФ-тиң Курүве Думазының даргазы Геннадий Селезнев баштаган парламент делегациязы Иңдияда чед берген. Мурнууда бо-чөпсек дажыл-чораш туттурган, оон түнелдиң бугу назынында кара-бажыңа шинттерген 4 ужудукчуңуң айтырын парламентариелер чугаалашкан.

Оларын Иңдияны Даржа сунга, оон соонда парламентиңе чугаалашкан соонда, хостап болуруңуң барымдалаң бар болган.

◆ АКШ-тын "Свобода" радиостанциязының корреспондентиз Андрей Бабицкийни хорутталдып тур хостан. Ам дээрзевиде истелге уламчылашына. А. Бабицкийни террористер-биле калы чоруп турганы илээрээр болза, оун 2 чил хуусаада шидер барымдаа бар.

◆ Грозныйдан чаза булган үнерин орадлашкан чечен командирлер Лева Дудаявтин, Аггерветтин, Израилловтун, Исмаиловтун өлүктени шын деп бадытканын. Ол дугайын Соггу Кавказга федералдык шериглерниң каттыжканы бөдүвүнүң парлага албаны бадыткан. Ол ишкеш Ахмед Закаевтиң балыгытканы, а Шамил Басаевтиң балыгытканы, бугу одура кестергени шын болган.

(Агентилелдер медээлериңден).

Ажыт-чажыт чогу-биле

БОРАЛГАКТАР

долгандыр бодунуң улзуу. Профвилел даргазы бөдүң башкыларже көрүмөстөөң, директоруңуң "оң холу" болу берген.

◆ Директорунуң ораалчызы А.С. Ондарны (мени) хоорап суду ажилга катп тургузуп каарга, директор Хертек Дээди судче кирген, оон база дуза ап шыдаавас, актыг кижжи черде актыг, акылдымга тургустунуп алган мен. Бистин бижжэн чагаавыс хынаары-биле Чезактан А.С. Санчат, ораалчы сайыт В.Н. Ширпей келген. Оон бичи-ле мурунда училищениң сан-көөвүн РФ-тиң Саң-хөө яамызының ТР-де контроль-ревизию эргелениңиң ажил-дакчылары хыналданы чоруткан турган. Чазак черлеңиң комиссия кижжигүнеринге бугу байдалыңыс чугаалап, коллектив 2 аңгы лагерь алпарганы, училищениң материал-техниктиг баазаны кошкы, өөрөдүлге номнары чедипшес, бир бөлүккө 25-30 кижжи өөренип турбуже, директоруңуң дужаалы-биле 40-42 кижжи өөренип турарын, ол дээрге өөрөдүлгениң сулар турары-дир дээрзин шуутузуң чугаалап, эки-багыңысты арттырар бис. "Ынаганың бажың ит чеген" дээр дег, комиссия чоруткан, харың сураг, эрөмчөк октаан даш дег... Директоруңуңуң "дазылыңың" быжымы-ла индиг турган боор, контроль-ревизию эргелениңиң бюджеттен 107,900 рубльди өскээр ажылаан деп буруудуңуң турду-ла, Чезактан калдыр-даа даргалар келгеш, түнөл чок чоруп баарын бодаарга аан. Акша-төгөрүк чедипшес үеде ол дээрге хой акша-туң болу дег.

Кайнаар-даа чоруткан кижжигүнерис огул хары чок болуруга, 1998 чылдың мартта Кадым камгалал сайды Б.К. Кудерекке училищезинге дугайында чагаа-бижик чорудаарыңа: "Бистин яамыда училищениң директору Н.Д. Хертекти үндүрер дугайында айтырыг тургустунмайың турар" деп хары келген.

Бичап келирге, бистин хуудулуг сайдышыңга күрүнеңиң акша-көпөзүң самчылдап турарлар-биле кожа-хөлбөз олурарга, эки болган хевирлэг.

Хуудулуг сайдыштың иңдиг хары алымың соонда, Президент Ш.Д. Ооржакче 1999 чылдың июньда чагаа бижжэн бис. Ол чагаа дугайында билли алгаш, бистин директор ат салган кижжи бугуруңуңга тайылбыр бижиттир, "хевисче" кыйгырткан. Н.И. Егоровадан, студентилерден меге тайылбыр бижиктер бижиттирив алгаш, завуч меңээ (А.С. Ондарга) октябрьда сагындырып бергеш, ноябрь 2-де ажилыңдан үндүрүлкен. Бир эдилек чүүл-директор боду Красноярскаже 3 хонук сургакчылай бээрге, оон хүлээлгезин 3 хонук күөсүдип турган Е.С. Полетаева дужаалап ат салгаш, бодунга ажилгың кижжигүнер — Т.В. Арачанын томуйлап алган. Директор бо удаа дужаалап ат салбаан мен дээш, хос эрте бөрү боодаң, ыңчалза-даа шын деп чүүл черде турар — ийн ай болгаш бо чылдың январьда суд ажилыңга катп тургузуп каан. Меңээ берген сагындырыңың суд күш чок деп санаан. Бо үезин доругуңда кайы хире моральдык болгаш материал-арын-нүүрүн-даа ышкындырыштар чорду. "Күш-ажыл дөптөңир ап ал" деп телеграмманы бир неделя болгаш алдым. (Училище-биле мээң бажының аразы 700—800 хире метр боор).

Бир чаржыңың чүүл —

мээң-биле судташкан санында директор Хертек бодунуң талаалчылары профвилел даргазы Н.П. Егорованы, училищениң совет даргазы Е.С. Полетаеваны, А.О. Карналованы, кадрлар талазы-биле А.Ш. Сатты, Г.В. Арачанын база ийн адвокатты төлөвүлөп алгаш келир. Ол хирезинде боттарың-ла сотка олурар. Болочукчу кижжиге акшаңы Хертек бодунуң карманыңдан кайын үндүрер деп? Садын өөренип турар студентилериниң акшаңы кайнаар кирип турганы кым-даа билбес (бир студент айда 500 рубль төлөп турар). Бо талазы-биле кол бухгалтер Л.Л. Горюванов коллектив мурунуңа отчулун-даа берип көрбөөң. Башкылар шалың акшаңың авасылдап ап турар болгай бис. Судтуң шинтпери-биле меңээ төлээр журулут акшаңың ымычага бергеш төлөп бербөөң.

Калдыг-даа ажил шыңгар өртөм-билегил удуртукчулук болуу бола, түнелдиг, ажилчыларын хону дыңаң болур. Бистин коллективке ниити байдал хөлчөк чыдылгениң келген, Чазак черлеңиң даргалардан дуза дилеп, шының тыппай, солуче бижип олурарын бис. Бисте өөренип турар студентилериниң ада-нези-даа уруу-дарының акша-көпөзүң кайнаар чоруп турарын билли сонуургаар чадавас. Шын деп чүвө бул, ол кажан-бир бистин улуг коллективиске күнөп кээрине бүүрүр мен.

А. ОНДАР.

Дээди категорияның ординатор-эмчи, дээди категорияны башкысы, эмчи училищениң өөрөдүлгө талазы-биле директоруңуң ораалчысы.

РЕДАКЦИЯДАН. Эмчи училищезиниң оон мурунда-даа тургустунуп турган чөрүлдөк дугайында бистин корреспондентизин Д.Салчак чүчүл бургунаар солунга бижжэн турган. А Чезактын сөөлүг хыналдаларын чугаалашкан хуралче училищениң башкылары бистин корреспондент Д. Салчакты чаарга, директор "бистин иштики херезеви" дээш чөпшээрээви. А бо материалды завуч башкы А.С. Ондарның судка берип турган база контроль-ревизию эргелениңиң документилерин өзүгар парладысы.

Улуг-Жемден чагаалар

Болдунмастады

Харым алдан оранчок ашкан, анжыаада чолаачылап, трактористеп-даа чордум. Кол-ла күш чедер ажилым — картофел, ногаа өстүрүп сугтарым. Мал тудар болдуу мастады. Оорларга илек өстүрүр салымны болу бердим. Олар бири ээл-чегде мидин хораннаар болду эвессе. Кажаным эжин, кырын канчаар-даа бажылаарга, аялдыр адыр-дыр-ла.

Каччалда эки ирги?
Кара-оол ТҮЛҮШ.

"Туда кадарыпкаш"...

Чарыгдан улуг-даа болза, көдөзгө хаан өстүрер амыттыг. Ооң прудуцияны үш-дөрт чыл дургузууда манаар эвес. Хей-ле дие, бир чыл

болур. Күсү тоду-догаа, эки шагда тараа кудуруу, чарба болгаш өске-даа чемни эдере курлап алмыр негеттинер. Чүгө дээрге хаваным кырын хөлчөк. Чайны мун ажырбас, чер оьду, божа хойтпак хаванга четчип турар. Туда кадарып хун-ээш, кезээ хаванымны бажыга эккеп алыр сен. Дүнөк үдө оу оордан камгалаар, иччанымс болза, сотка органы ол. Азырал хаван угаанын, чуттуу база эвес. Азыраарга, өзүчөл, семирпачел амыткан.

Сергей ДОНГАК.

Ажыл соонда

Танымды ай бердим. Хостуг ховуктарымда база ажылдар-дыр мен. Ажы-тодум хөй, бичелер ам-даа чаш. Өм ишти, хөөкүй шамга киргеш,

эдиң чазаар күш-ажыл лагеринде — кара-бажында. Багай эжинин ээп кээрин манап, уйгу чок, дүвөлөрдө караам суу ижип, чоң аразында ажы-шүжүм туттурбайн чор мев.

Иешкелер каш акшавыс-биле далган, үс садны алгаш, хостугда аш-чөм белеткээр, ону дагытта саздылаар бис. Оолдарым бо амылга мала чачык-калак, кыстарым харын ижиптир оп. Адимы өске ат-биле солуй салдым. Мен дег салым-чолдуглар респубукациян кайы-даа булукунда бар. Оларга кү-ээрим болза, амырдалды бок-чудунга черле бастырбаар. Силерниң аас-кежинер — ажи-то-лурде. Төлдүг болуру, оларын төлөптүг кижиз-дер — чагай буя, кыс кижиниң бойдустан чагайттыган салым-чолу-дур.

Сайлык ХОВАЛЫГ.

Изии-биле туткан

Бо чылдын февраль айны бирги чартында ОШАЧКИ амырдалчылары 16 орук-транспорт шимыш-кини үрөн таварыштарын илөрткөн. Түрүлөндө 1 кизи өлгөн, бир кизи өсөр болгылаан, 4 кизи чик кездешкенин таварыштыкан. Алды чолаачы эвирки болгон.

Кызыл хоорайга назм четпес элээдилер хөй озал-ондак таварыш турар. Олар дээш хары-салганы улуг кижилер чүктээр болгай. Ол чүгү көргүзүп турарлы дээрге бистин бичин урууларын орук шимчээшкенин дүрүмү сагырынга өгөртпейн, оларга чагай үлөөт көргүсөйн турарымыс ол. Февраль 2-де Рабочая кудумчууа 4 дугаар школань чоогунга 6-гы классчы Буян Ооржак турган автобусту ооп эрпч чыткан машина адаачы кире халды берген. Ол чик кездээшкни алган. Бо таварылда назм четпес Буян буруу-луг-даа болза, чолаачыны шыгыны сагындырган. Чүгө дээрге уруулар аргы-жарык, уруулар сад-тарының чоогунга чорааш, чолаачы бүрүзү оза кичээнегил болур ужу-р-луг. Улуг кижилер бичи-лерин канчаар кудумчу кежип турарын хайгаар, оларга дузалажыр болза олак эки. Кышкы өйдө ойдук чок бичин оолдар машыналарын соонга туттуруп алгаш чыгуула-саар. Бидигларын улуг улус соксадып, сургаар болза эки. Бидиг чыгуу-лашкын багай төвүп болур болгай.

Оон ыай каржи чурум үрээшкни — руль арты-га чолаачыларын эвирки чороруу. Февраль 11-де дүвөкян 2 шакта "ВАЗ" 2107 автомашанын чо-лаачыны Вячеслав Х. эвирки чорааш, Дружба кудум-чугунда ээр черге электри чагыны устурген. Боду улуг когаралга таварышкан. Ол-ла дүе "Волга" автома-шанын чолаачыны Швент-оол А. база-ла эвирки Каянын болгаш Пушкин кудумчуларын бөлдө-

Тывалар биле моолдар шаг-шаандан тура кожа-хөлбө чурттап келген, амырдалчы оор-хоовир дөмөйлөшкө Аий дитпик чонлары. Кожаларын кайызын-доо ыланын эрги үдө экономикаын кол углаанымышкыны мал ашкы болуп келген. Ыччангаш олар аразында шадан-на тайбын чурттап, бот-бодунга эвил-ээдөк, эпти-найралды болуп, үч-чүп-киржи эдерларип чораш болгаш Эрзин-Тестин тываларында орук моолдар улус арбын турган. Бот-боттарын эки билчир, таньжар болгаш аразында оорлашпайн-даа чораш. Таньыр-билери кижини канча карак аштытар боор, ыдычыг, човачыг-ла болгай.

Бир-бир бодап келирге, кызыгаарын "шоочалаан" тудум, чонларын аразы ырап, бот-бодун тоопта-таары дам бар чыдар ыш-каш. Бөөгэ дег көгүс-ле тайбын байдалга турганын-че эглип болурун арга-лары ам кандыгыл?

Хамык ужуруу үлөрүн өскөргөй-биле, кайы-даа кудурун рыноқ харылаачыны шилчээ-нини уруктарында социал-экономика байд-алдын бергедээшкенин-не таварыш турарымыс база тайбырлап болбайн аан. Кызыгаар ажылдыр ону үрөй-үрөй кайы-даа талаан оорла-жы турарымыс дээрге, кижилерниң хууда байл алы-саар, ола-ажык хараар сеткил-биле тайбыр-латтыны билдингир. Ын-чаарга ам биедө эп-най-ралдыг, эки харылаачыг кожоларын социал-эко-номиктиг байдалы амгындан эки турган деп бер? Канчаарга-даа делегей депшигезе бурунгарлап чоруп олурар болганда, биегэ эрги шаг-биле амгы үлөрүн депшир ужур чок. Ийет, бир талазында, Рос-сияда-даа, Моолда-даа бир ниятсел-экономика тургузуудан өске байд-алды тургузукте, өске хевирге шилчип турар үдө оон-биле чергелештир ала-чайгаарык бергелери тургузуу билдингир. Ынчалза-даа ниятсел-биле алдыга, бүгү кийи төрө-гет-биле дөмөйлө, ният-сел көгүдээшкени мурунузуудан бедик чадаын-да турар-дыр. Мооң-биле чүгү чугаалаксыды дие, хамык ужур социал-экономика кризисте эвес, а кижилерни борбак баштарыны иштандө кризис тургузуп турары.

Кижилерни бажында тур үенин бергелери ол-чаан эттинмес, бүгү назм-да мычар бердинген чүдү шыкш кылдыр сагынд-дыр турар. Ыччангаш хууну эки чурттап алы-рынга болуудан хөй күже-нияшкынер үндүрерини орунуга, чангыс дүе канчаар-даа бергелеп чорааш, хөй малды оорла-п чоруп күзөңчү чүдү болу берген. Мал-маганын эдере өстүрүп, өскөргө чүе оорланмас кылдыр боттары эт-септиг, бай-шырык чурттаарын бола-зыны орунуга, баштары-мысты чүгү-биле төрө-ди ап турар-дыр бис?

Ыччангаш моон кандыг түнөө үлдүрүп болууду дээр, бо кизи бодап олурарга, кызыгаар чоогун-да чурттагы чов-биле таймыр болгаш чыры-нышкыны ажылы шуут омаа-хөд. Өг-бүлө бүрүзү-ге кирип чорааш, чогум

Кызыгаар айтыры

вай турар. Эрткен чайын Президент Ш.Д. Ооржак Моолду бистин-биле кызыгаарлашк девискээр-леринге чедип чораан соонда, республиканын эрге-хоойлу камгалаар органнын удурткучу-ларын чыгаш, четпес ажылы дээш оларын хөлчөк чемелзөө, шалыктын хем-чеглер аларын дааскан турган. Моол тала Шериг-оол Диважиковиче кол вургулайында бисти бу-руудаларыне угланган чүдүлөр чугаалаар болган. Силерниң чурум үрээни хамаатыларыны суг-тааны дээш оон чарыг-далына мырынай 210 млн. рубль төлээр силер деп-даа негелде салгылаан, ону Моолду Россияга өрөз-ниг кириштирер бис-даа дээш. Моолдар кызыгаарда шериглерин немээни (силерге көрөлдө деп), черле мычаш, олар ону эки камгалаарыне сагыш-сапып турар деп шызы-ларын оралажыр болган. Маана ужуражылга үе-зинде Ш. Д. Ооржак шериг начальныктер Тывадан немелде "смыды" апкан-ла, өскээр депшир чоруй баары, херек кырында оларын шериглери кызыгаарда чүгө боттарыны

бүгү талагы ажылдары тон чугула. Моол, тыва кожолар ниятсел-биле эп-найралдыг, эрги кожа чурттап келген чов-дур, ният чонварда багай чүг-боор, дылы аңгы дээрден башка, кижилер кижилер-биле дөмөй-ле болгай. Ыччангаш кызыгаарлашк девискээрлерде кайы-даа талаын чурттагылары-биле денге ажыл чорудар ужурулуг. Чүгө Россияны кызыгаар дугайында хою-дузун эвес, а Моолду, ылангыя кеземче хоюлу-ларын тывалар очулду-р-гаш, човга калбаа-биле таньштылары чугула. Федералдыг хоюлууу очулдуур дугайында чугаа эрткен чылын-на чоруп турду, ол чүгө мынчага чедир кылдыныган чүе? Бо ажылды Дээш Хурал чүгө холуга албашыл? Хоюлууу "Шин" солуга очулдуруш, өг-бүлө бур-зунге тутсуп берги дег болду. Кызыгаарда өг-саныга киргеш, кизи бүрүзү-биле чугаалажык дег-даа үе эрти. Депутат-тарыны кызыгаар кожуу-нарда согуучулары-биле ажылы кандыгы? Черде мычаш, Чааа баштыгынын оралакчы И.Н. Товариш-тай-даа, өске-даа харым-

нир хырынныг болгай, оларын оорлайр байдалга чыгаш каарга, кайы болур. Черле мычаш, кайы-даа таланы эрге-чыгыр-галары кызыгаар камгала-лынга сыйр кылгавас болза, хоржок. Чамдыг участоктары сывыры-дак-биле кажалаарыга канчаар катчып болуруу, кызыгаар чогуун чурт-тагылары боттары манаа кандыг үлүгү кирип шы-даарыл?

Черде мычаш, кижилер-биле ажылды күштедир-бес болза хоржок. Парт-комнар соонда мында ва-куум хос хевээр арты-шаан. Моолдар биле тыва-ларның аразында оорлажыптарыны ий-чангыс таварыштары чө-рле турган. Шаанла көчүг чүгүрүк айттар оорлажыр чораан. Совет үдө уксаажыктык маа, Ыччан Тывага уксаажыктык бедик денелде турган, эвтир, сүтүр, дүкүр мал өстүрер деп айттышыны улус кызымак күсөдип турган. Ийе хары, кожолар оорлашкылар чоргулаан, ыччалза-даа кажан-даа боо-чөмөк көдүрбей чораш. Ыччан кээрге, кызыгаарга ок-боо ажы-

БОРБАК БАШКА КРИЗИСТИ БОЛДУРБАС

лавыр дээш оорланган бе? Кымын ажы-тоул, кайы шюлага өрөзип чорашым, дөргү-төрөлдери кым-нары, эш-өру, ажи-чаны, харылаачыны кандыгыл? Чангыс сөс-биле чугаа-лаарга, бо кижилерниң мындагы психолог порт-рети чуроттунмай келген болгаш бо талазын-де чүү-даа кылдымайн турар. Бодум хууда мындыг чүе черде дынчан көрбөөн мев. Кызыгаар чоогунга кожуунарны бир кол солгаарлаптайн кылдыр ажылыны бир угла-нышкыны мындагы деп бодаар мев. Ол бүгү тодрай көргүскен ды-надымыннар Кызылда эрге-чайрга органнырга, эрге-хоойлу камгалаар органнын холугунга турар болу дег.

Кызыгаар камгалам чангыс хууну эвес, күрү-не турар шагда ол хире мөгө болуп келер ажы-лардыр. Ыччангаш маана чү-ден артык улуг демекчил-ге херек — эрге-чайрга нын бүгү адмиралыны болгаш ниятселдин тала-зында сыйр кылдылаа-га негеттинер. Мээң ске-рп олурарын-биле алдыга, чүгө күсөдички эрге-чайрганы талазында хемчеглер алдыны келген, ыччангы сактырга, байдал четтирбей, чүгө ол-ла күжөнишкынер согаашта суг соктааны-биле дөмөй болуп турар. Тыва Чезак-тың талазында кызыгаар камгалааныга хамаарыш-тыр доктаал-саавырларны чеже-даа хулэп алган, чер-черлерде оларын пункт бүрүзү күсөдип шы-ла-

заставанын катарыныга өйлөшкенин көчүг-ла шүтүчүзүн. Бистин улус "Рубеж" дээш хевирлг операциялар чорукшак, өзөгүндө бичин шимээр-кааш, соксап каарын ол "карак чавар" деп санаан. Ийн чурттуу хоюлуларын ийн аңгы болбайн канчаар. Чимээ, Тере-Хөлге бистин улус башкып чорааш туттурган, бистин хоюлу-вус-биле олар 10 хонук олурар ужурулуг, а Моолду хоюлуу-биле оларын камгалаачылар-на чорудар. Чеченда дайын болгаш өске-даа хөй айтырыл-ларына бажы шыкш, феде-ралдыг төптүг кызыгаарыны тыва-моол участогуна ажы-биле "хөлу четпейн" турар. Бевин эрги үенин — ССРЭ-Моол күрүне кызыгаарыны чуроттуу дугайында Керээ мынчага чедир чаарттымаан. Дөмөй-ле Президентиниң болгаш Чазаактың бо талазы-биле ажылы шуут курут эвес, эвээш-биче-даа бол, түнөлдөгү кызыгаар-жыларын санын немээни, машина-техника болгаш кывар-чаар чүдү-биле оларын хандырып турар.

Моон-даа ыай хүн бүрү-нүч демнжг ажылы херек дээрз билдингир. Эн ылангыя кижилер-биле

салгалыг ажылдакчылар бар-дыр. Чүгө-ле чангыс кижиге көрүп алгаш олурарыл, чөмөжиге ол четтиргил? Кизи бүрүзү-нүч харылаар участогу болу шыкжал. Кызыгаар камгалаанын талазы-биле комплекстиг программаны амырдал кылыр дугайында чугаа агаарга чөмө асты-нып келирал? Анаа чөмө ажи-хөргөни херегил, санап-түңнээр алаар болгай.

Кайы черден мал кызыгаар эрттир оттай берип болуруу? Бидиг кезек черлерге чыгыраан ка-лааш, сывырында демир-ден шөйүп алза. Анаа чүү-ндыг эжен-эдере ажи херек деп. Оорларны бүүдү эрте берги дег черле-рин дулгап, анаа шериг-лерге өглерни дерип бээр Тес-Хем, Эрзин, Өвүр, Мөнгүн-Тайга кожуун чыгырааларына шагда дагып кагбаан чүе бе?

Моол шериглерин хан-дырылаш кандыгы? Оларын кызыгаарга эккеп кааш, хырынарны боду-нар билнер дээш ызылы шынга дүжүр болза, моол тала-биле көчүг сыйр кылдылар апар-дыр-ла. Кижилер аштаныр-чөмө-нө

лалыны чурумун шыгы-радыр чугула-дыр. Он үш чыл бурунгар Захан аймак журналы-тер-биле кады чорутуу-моол коллегаларымс бисти дөмөйлө хуудаштын чүе ийн. Дыл билишпестен башка, бистер ишкеш, бөдүүн томаанын, хүндү-лөөчл чов-на чоржук. Хары-даа моол малчынар-ны кызымаан мычан кай-гаан мев ийн. Малын семирти алыр дээш, 20 олар чедир солдур улус болган. Черле мычаш, кызыгаар айтырынга көч-чү оварнычдыг болуп, чонварын эп-найралы улам бажылаашкы, хоюлу-дурм эсуугар кызыгаарын эки камга-лаары чугула. Кол-ла чүе — кижилерге өскөни өчүзүгө дээш болбас, кеземче дөмөй турар деп чүдүлү хүн бүрүе билдингир. Ажи-толеп чажылаан-на "оорлап болбас" деп чүдүлү ая-ле, школа, эрге-чайрганын талазында борбак баш иштине таптадыр сивир-бес болза хоржок. Оорла-кыя кижини орунуга бодуну салып көр даа: сээң малчыны оорлап апарга кандыг-дыр?

Надежда ЭРТЕП.
Президентиң Парлама эргөлөниң амырдалчыны.

Викторина САНЫ-ООЛ.

Григорий ЕЛИЗАРОВ.
Милициниң улуг лейтенанты.

Надежда ЭРТЕП.
Президентиң Парлама эргөлөниң амырдалчыны.

ЧҮГҮЛЕ БОЛБААЗЫРАДЫЛГА ДАМЧЫШТЫР

Көдө ажы-агый — кол мынажымыс. Мал бажын дагы өстүрөр, оон продукцияны болбаазырадыр амырдалчыда тур болгашкан. Хууда илек-саан харын немөжиң оор. Ол харын өөрүчүк, тоду-догаа амырдалдыг эге ужу болур. Көргүзү мурунку чылдар дег эвес-даа болза, "Революционны чалбыш", "Кызыл тараачын" союзтар сүт бүдү-рерин уламчылаштыраш.

— "Кызыл тараачын" союзтун "Сүт заводу" амырдалчы бергени ды-нааш, Туранга албан-биле 1997 чылда четтин. Херек кырында кайы мындыг болур ийик, ажил-агый фермер денделерг дериг-херексел-биле сүтүнү хаймырдылашкы кыла берген болган. Бичин чедишкни бо улаада көдө продукция бүдүрүк-чүлөрине улуг өөрүшкү болган чүе-дир ийн, ыччангаш "заводтай" берген—деп, Көдөз ажил-агый болгаш аш-чөмө ламызыны кол специали-ст С. Д. Түлүш менээ чугаалам.

Кызылда сүт заводу долу күш-биле ажилдан турда, Салбакай Дадар-ооловна анаа бөдүүн амырдалчы болуп чеди чыл ажилдан. Кемерованын аш-чөмө болбаазырадыр инсти-

дувун ээт-сүт факультет-иниң ийги курузуна доозуп четтигени бо кыс-тың күш-ажыла эптинн, тывыгарын Эмма Менянг-оол (сүт болбаазырадыр талазы-биле дээш эртем-ниг технолог) эскерип каан. Кызымак, чүтүкүлдү чорук кажан, каа-даа чер-ле көсүлдө.

Эмма Мартыяновнага дузалажып тургаш, тыва хойтпак бүдүрериниң техниктиг байддаларын с н а н д а т а н а ц и я н ы н негелделеринге дүүштүр тургузушкан. Ол дээрге күрүне стандартына тыва национал чөмө бир дугаар белеткээни болур. Тыва хойтпак сонугураар өг-бүлөлөр ук продукцияны хергелеп, салып ап турган. Өг-бүлө иштине, сүт-саанын чоок-кавы аалдар аразына хойтпак кылыр тыва кижиге барык шүүт

чок. Ыйш доскаарга хойтпакты тургускаш, ажы эрте бербес кылдыр олче кезек-кезектеп шык-кан сүтү куткаш, бышкак-биле быжыл каар.

А массалыг хергелдеге ону белеткээрине ханы технология, чогумчалыг сава, шыгжак ажылат-тынар. Ол бүгү күрүне стандартына дүүшкөк болур. Хонук-хуусаа эр-дере, продукцияны шы-нары өскөдир.

Салбакай Түлүш тыва быштакты улетүрү эсуу-биле болбаазырадырнын технологиязын тургус-чурунга база кырышкан. Оон чорудуу алыгый быштак кылыр-биле дөмөй болган. "Адыгей быштак" бир кезек үдө Кызылдын сүт заводуна үнүп турган.

— Чангыс ол-ла инсти-тутка бот-өөредилге-биле он чыл өрөндим — дээш, С. Д. Түлүш хулүмүрдү.

Өг-бүлөзүнүн эр ээинге деткялап, ажи-толуң өстүрүшкөн, дээш өөрө-дөлгө чериниң дипломуң холга чедип алган. Ол дээрге чүтүкүлдү, сорукчу чоруктуң дөмдээ. "Өер-

дилгени канчаар ону, кара ажил-биле чурттаар ый-наан" дээш хөөнөр аякы кыстың хөрөөнгө бир кезек бүрөгөлөн. Шак мыдыг сеткил-биле Кемеровда башкыларынга бир катап четкен-даа.

— Бо канчап бардын, Салбакай? Өөредилгеге кезек үзүктөлгөсө сенээш аптык эвес. Дун урууң база үш хар ажа берген-дир. Өг-бүлөң, ажи-толдуг болбушаан, дээш эртемче чүтүкүлдү база каттыштырып ап көөрүн сумелеп тур бис. Тыва дээрге мал ораны чер-дир — деп, олар чугаалап турган.

Коллективниң дузазы-биле сүт болбаазырады-рыннын нарын техноло-гиязын ол шингээдип алган. Ынчалза-даа эконо-миктиг буураашкыны тер-гидээш, бөгүндө нарын байддалды тургускаш. Сүтүкүр уксаадыр фермарлар дүлүп калган. Сүт кылыкчыларынны барык хөй нуруузу ажил чок артыкан. Каракка көзүлөс, холга туттунамс куду башкышын тур болушукун

деп, Салбакай Дадар-ооловна билип, ажилдар-челерни камгалаарыны хемчеглерине киржири-биле яамыга кол специа-лист болу берген.

Ам оон сорулгазын болза рыноқ негелделерине дүүштүр чаа технологияны, арга-хевирни тылчыры. Эрги арга-биле экономиканын, ылангыя сүт продук-циянын бүдүрериниң шап-тыктын сайгарып турган. Канчаар-даа белетке, тур-гупу алырга, болдумас, эвн тылчык. Өске черлер-ни депшигелегил техноло-гиязы-биле танымчыл чедер дээрге, ажи-хөргөңи база курлавырлатынмаан боор.

Яамынын удурткучу-ларыннан оон дөрт чыгыр-тыр даргазы Алдын-оол Кенденин тангыр кө-рүштүнүн, ажил-агыйжы-зын, организакчызы С. Д. Түлүш херек кырында көргөн. Даргазы бузурдөк, шыныдып, каш катап дилеп, негеп тургаш, Сал-бакай Түлүштүн Москваже командировканын ашкалан-дырып күш чедипкен.

Бо чылдын февраль 2-4-те сүт продукцияны рыноқ

негелделерине дүүштүр кылып бүдүрер, сад-ды-челерни шыгжак-кадалаар талазы-биле Москвага эр-тең бири делегей черге-лиг эртем-практиктиг кон-ференцияга киржир ас-кежи таварышкан. Ону ас-кежи дывес арга чок. Чүгө дээрге Ирландиядан сүтүкүр уксаа ээлери керээ-ни дугуржулга эсуугар байлак дуржулганы Россиянын сүт бүдүрүкчүлөрине кер-гүскөн.

Ирландия—хөвөңгү чурт. Оон девискээри кадыг-дошкун агаар-бодустуг, хөмчөөлү Тывадан оранчок эвээш. Ынчалза-даа бис-тинде дег, дегем олар-белчир ында кайда боор ийик. Оон уламы-биле ирланд фермерлер техно-логияны депшигелегил аргаларын кайы-даа күрү-нелерни мурунда ажылай берген. Ленинград, Москва областар, Сибириниң чам-дыг аграр улетүрү ирланд арга-биле сүт болбаазы-радырын шингээдип турар. Ук девискээрлерин сүт бүдүрер технолоттары бот-тарынын дериглерин деле-гей салып, хергелекчилерге

адрестерин берип турду. Сибириниң, өске-даа девискээрлериниң холда ажи-хөргөңилерини шы-нары эки деригелерни саткылап алгылааны ол чугаалап олурду. Салбакай Дадар-ооловна көөрүн көрүп, дынаарын дынап, хөрөөжөн кижиниң ууптары хире дептерлерни, рекомендацыйаларын ажил-дар чөмөжиге эккеген. Кол чүдү болза чаа, көрбөөни кижилерге ужурашкан, конференцияга хей-аст кирип чалгыналганы. Солуа хөргөңитеннерин тустай эртемниглерин адресстерин, телефоннарын блокнотуна арттырып алган.

Кол специалистни Мос-квдан эккеген чүдүлөндө сүт продукциязынын шынарын хынаар эн чугула дериг-херекселдериниң чизе-данзымы көрдүм. Ылангыя "Лактан 1-4" экспресс-анализатор менээ солун болду. Кайы-бир черден келген сүтүнү анализин 5 минута дургу-зунда оон-биле тодала-дыттар. Бир ферманын продукциязынга беш-ле

Аранчор ОКСУР.

Төңгүзү, Эгези 2-ги армия).
57. Чаданский Северный. Победа с/т, Чургуй-оол, Сельская, 32-64, 45-69, Чапаева, Ляхачева, Колхозная, Транспортная, Новая, Первомайская, Садовая, Комсомольская, Крестьянская 30-84, 51-87. Турар чери: Чургуй-оол, 20, ДРСУ-нун бажыны. Тел: 22-2-47.

Хаак сумууну девискээри. Турар чери: Центральная, 45, сумууну чагырга бажыны. Тел: 98-117.
76. Сарыг-Сөлөксий Западный. Сарыг-Сеп сумууну барыны талакы девискээринин с/т эгелээш Горький кудумчузуна чедир. Турар чери: Енисейская, 145, Культура бажыны. Тел: 22-5-51.

Шахтерская кудумчузу. Культура бажыны.
92. Төрлий-Ханский. Терлий-Хая сумууну девискээри. Турар чери: Луговая 7, Культура бажыны.
93. Чербинский. Черби сумууну девискээри. Турар чери: Лесная кудумчузу, Культура бажыны. Тел: 3-22-38.

108. Туранның Соңгу талазы. Майская кудумчузу, Загороднаяд Титовага чедир, Титованың эгезинден Октябрьскаяга чедир, Октябрьскаяга солгай талакы эгезинден Титованың эгезинге чедир, Загородная кудумчуунун күрөөдөн кудумчууну төңчүзүңе чедир. Турар чери: Бийш пунтузууну кызыл-булуу. Комсомольская кудумчузу, 14. Тел: 21-4-81.

121. Сөсерлий. Сөсерлий сумуу, Тайга станциясы, "Сөсерлий" КААК-тын турлаглары. Турар чери: суму чагырга.
122. Хүтүгү. Хүт сумуу, малчынар турлаглары. Культура бажыны. Рация.
123. Сөтпим. Сеп сумуу, Чаара, Половинка. Сеп сумууну кодээ клуу. Рация.

141. Кочетовский. Кочетов сумууну девискээри, Берт-Даг, Догаан, Кадыр-Орук, Онгар-Хову малчынар турлаглары. Турар чери: суму чагырга. Кочетов кудумчузу, 31. Тел: 2-14-21, 2-15-52.
142. Самагалдай. Самагалдай сууруну девискээри, Турлаг, Терек-Өздө, Бөрүлүг малчынар турлаа, "Сайлык" лагер. Турар чери: суму чагырга. Сергей Лазо кудумчузу, 18. Тел: 2-16-98.

159. Шагаан-Арыгнын Барыны талазы. Гагарин, Пушкин, Новоселов, Студенческая, Советская, Октябрьская, Совет Тываның 30 чылы, Тудугжулар, Рабочая, Солнечная, Кенч-оол, Космическая, Подгорная, Заречная кудумчулары. Турар чери: №1 школа. Октябрьская кудумчузу. Тел: 2-18-50, 2-12-62.

169. Чаа-Хелдүүн. Чаа-Хөл суур девискээри, Бел, Сарыгол, Аргалакты, Булак, Сарыг-Хөлчүк, Теречный, Зеленая, Шагонарский, Музейный база Степная кудумчузу. Турар чери: №2 школа. Сааян-Шушенск кудумчузу, 27. Тел: 2-25-46.
170. Ак-Дуругун. Ак-Дуруг девискээри, Кара-Суг, Ооруг, Шеттиг-Арга, Кучугур-Арт, Ак-Хем, Сарыг-Сиген, Шолук-Хову, Кара-Даг, Кызыл-Хая, Бош-Даг, Кара-Дыт, Хаял-Даг, Калбак-Эяны, Чаш-Тал, Шивилг малчын хонаштар база ДЭУ. Турар чери: Культура бажыны. Дружба, 62. Тел: 4-32.

"ЧЫЛДЫҢ КИЖИЗИ", "ЧҮС ЧЫЛДЫҢ КИЖИЗИ"

"ЦЕНТРАЗИИ" солунун "Чылдын кижизи", "Чүс чылдын кижизи" деп "ЦЕНТРАЗИИ" солунун 9 чылына турсакаткан байырладдын кайгамчык улуг БАЛЫ 2000 чылдын март 18-те (субботада) ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА 14 шақта болур. ПРОГРАММАДА: "99 чылдын кижизи", социологтут айтырыгларнын лауреаттарына дипломнарны болгаш "Чүс чылдын кижизи" деп онагай шаңналды тыпсыры. Лауреатарга байыр чедирери. Балга "Симфо-Тыва-Биг-Бенд" симфониктиг улуг оркестр, хөгжүм-шии театрындан, филармониядан, уран чүүл училищезинден Силернин ынак артистеринер, "УРААНХАЙ" мюзик-холл, Надежда Пономарева удурткан "Октай" фольклор ансамбли, Айлана Чадамба удурткан Анык көрүкчүлөр

театры, Ирина Ондарнын "Балет болгаш мода" театры, Вячеслав Донгактын культура фондузу болгаш модель агентилели боттарынын талантыларын бараалагдар. Кол режиссеру Алексей Ооржак. Бал танцдылар, чаагай сөстүг күзөөшкннер база хулумзүрүлгер, найыралдыг ужуражылгалар Силерни манап тур. Билеттерини хөгжүм-шии театрынын кассазында садып турар. Билеттин өртээ 25 рубль. Социологтут айтырылорга харыылаан болгаш чагааларын солунга парлатканнарга чалалга билеттерин "ЦА" солунун редакциясына, 85 дугаар кабинетте, телефону 1-10-14, Елена Александровна Буманова тыспып турар.

ТУРАСКААДЫҢ МАРГЫЛДАА

Хову-Аксын "Тыва кобальт" комбинатынын 1 дугаар ажылдыкчыы Хуурак Кыргысевич ХОЙТПАК-ООЛГА турсакаткан Хол бөмбүүнге эр, херээжен улустар аразына Маргылдаа март 11-12 хүноринде Хову-Аксы суурга болур. Эгелээри 12 шак. Чеди-Хөл кожуун чагырга.

"ШЫН" СОЛУННУ ДАМЧЫШТЫР

Бистен эргим ынак, топтуг-томааныг, ажылгыр, ийи кырган бистиг амдыралга дайныкчылык, бистере чүгле өөрүшкүнү шаңап чораян, кара чыгыс оглуус Ады Сарыг-оолуни САЛЧАК хып дээр чалынызында, 27 харга 5 хонук четпейн чыда, болууну төрүп каан адазын безин иттичине бижеткеп, аар балыглаш, шийтиргеш, келдерелге таварышкан, эрте хосталын үнүп келген турган, кээргел чок, дендин дерзин чуржуу боор херээженнин хангы холундан метээр. (База-ла хенергедип тургаш, бижеткеп каан...) Огулусту сөөлүг орукче үдөп турган аар-берге хүнерде болгаш шақтарда биске моральдык, материалдык дөткичке көргүсүн эриг баарыг бүгү дөргүл-төрелдеринске, эш-өөрлеринске, кудаларынуска, ылагыга Бай-Тайга кожуун чагырга черинге, кожуунуң өөредилге килданынге, Тээли ортумак №1 школа коллективинге, "Тываның Аныктары" солунун болгаш республиканың Караа көрбөстер нийтиелениң эп-найыралдык коллективтеринге болгаш Кызыл хоорайдан Сергее Хертеткин, Саая Майнактын, Салчак Молдурганни, Черилг-оол Кууларын база дунмаларын Сергей, Зоя болгаш Тес-Хемини Самагалдай суурундан Өдөт Чыныт база Клара Өдөт оларын өг-бүлелеринге болгаш чедип келбесе-даа, боттарынын чылыг, чымчак сестери-биле догдан сеткиливис чылтыкан ирак-чоотка чогаалчы болгаш журналист эш-өөрлеринске, бүгү хал-думма төрөл чоувуска сеткиливис ханымдан четтиргенинстиң илердинде, черге чедир мөгөйдүнс. Ачыы Салчак Сарыг-оол, авазы Салчак Өшкү-Саар, дунмасы Салчак Шончалы болгаш хей саным дөлгөрлөрдөн.

ШЫН Кызыл хоорай, Красноармейская, 100, индекс 667000. ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ: Тыва Республикаында Чааа болгаш "Шын" солун редакциясының коллективни. Кол редактор Светлана МОНГУШ.

РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕГИЯСЫ: Кан-оол Сат, Алдын-кыс Монгуш, Урана Базыр-оол, Чимисмаа Монгуш, Сергей Хертек, Таан-оол Хертек. РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор — 3-43-34; кол редакторунуң оралакчыы — 3-33-91; секретариат—3-36-82. Солун келбейн барганда дараазында телефоннарже долаар: 3-14-94, 3-57-92.

КИЛИСТЕР: Нийтиел-политиктиг килис—3-39-15 Мелздер албаны—3-34-98; Бухгалтерия—3-41-16; Солун неделяда үш катап үнер. Хемчээли 2 парламал ама. Тиражи 4966. Чагы 24.

АГАР САНЫБЫС: № 4070381040000010000 КБ "Тыва-кредит". ИНН—1701008465; корр сч 3010181060000000729 БИК 049304729. Солун Россия Федерациянын Паралаа болгаш массалыг информация чепсеринини талазы-биле хообулжулгалыкниң чорудулганыга контроль болгаш бүртүкелини Тыва девискээри эгелелинге бүртүктеттинген. Бүртүктетирин дугаары—Т 00007. Солунда парлаттынган материалдарын авторларынни бодалдары редакциянын туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айттынган саннар болгаш өске-даа фактилери, дындадыгы дээр авторлар боттары харылаар.